

Effectiveness of Communication Skills Training on Reducing Psychological and Verbal Violence in Women Victims of Domestic Violence in Karaj¹

By: Helaleh Delsuz Khaki², Seyed Musa Kafi³, Shahla Moazami⁴, Javad Tahmasebi⁵

received: 23/12/2019   accepted: 13/04/2020

Abstract

Background and Aim: Today, one of the most important social harms in families is "domestic violence", which is a necessity for all societies. The aim of this study was to determine the effectiveness of communication skills training on reducing psychological and verbal violence in women victims in Karaj.

Method: Descriptive-analytical research method is utilized with pre-test-post-test with a control group. The statistical population of the study included 30 women victims of domestic violence in Karaj who were randomly divided into two experimental groups of 15 people and a control group of 15 people and answered the CTS_2 questionnaire of domestic violence. The experimental group underwent a 90-minute session every week for eight weeks and no intervention was performed in the control group. Analysis of covariance was used to analyze the test data.

Results: The results showed that communication skills training is effective in reducing psychological and verbal violence and with 64% and 52% intensity, respectively, was statistically significant at the level of 0.05.

Conclusion: The use of communication skills training was found to be effective in reducing psychological and verbal violence; Therefore, its training is recommended for victims of domestic violence.

Keywords: Domestic Violence, Communication Skills, Psychological Violence, Verbal Violence, Women Victims.

---

1. This article is an excerpt from Dr. Helaleh Delsuz Khaki's dissertation entitled "The effectiveness of communication skills training on reducing domestic violence in women victims of Karaj" at the Islamic Azad University, North Tehran Branch, which was completed in 1397-98

2. PhD student in Criminal Law and Criminology, Islamic Azad University, North Tehran Branch, Tehran, Iran. H_delsouz@yahoo.com

3. Professor and member of the faculty of the Department of Psychology, University of Guilan, Guilan, Iran. (Corresponding Author) Mousakafie@yahoo.com

4. Associate Professor and Member of the Faculty of Criminal Law and Criminology, University of Tehran, Tehran, Iran. Smoazami@ut.ac.ir

5. Assistant Professor and Member of the Faculty of Criminal Law and Criminology, Islamic Azad University, North Tehran Branch, Tehran, Iran. Tahmasebi.dr@gmail.com

اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی بر کاهش خشونت روانی و کلامی در زنان قربانی

خشونت خانگی شهر کرج

هاله دلسوز خاکی^۱، سید موسی کافی*^۲، شهلا معظمی^۳، جواد طهماسبی^۴

۱. دانشجوی دکتری رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، تهران، ایران.

H_delsouz@yahoo.com

۲. استاد و عضو هیئت‌علمی گروه روان‌شناسی دانشگاه گیلان، گیلان، ایران. (نویسنده مسئول) Mousakafie@yahoo.com

۳. دانشیار و عضو هیئت‌علمی گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه تهران، تهران، ایران. Smoazami@ut.ac.ir

۴. استادیار و عضو هیئت‌علمی گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، تهران، ایران.

Tahmasebi.dr@gmail.com

این مقاله مستخرج از رساله دکتری هاله دلسوز خاکی با عنوان «اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی بر کاهش خشونت خانگی در زنان قربانی شهر کرج» در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال است که در سال ۹۸-۱۳۹۷ به سرانجام رسیده است.

چکیده

زمینه و هدف: امروزه یکی از مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی شایع در خانواده‌ها «خشونت خانگی» است که مقابله با آن از ضرورت‌های تمامی جوامع می‌باشد. پژوهش حاضر با هدف تعیین اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی بر کاهش خشونت روانی و کلامی در زنان قربانی شهر کرج انجام شد.

روش پژوهش: روش پژوهش توصیفی - تحلیلی از نوع علی - مقایسه‌ای و مداخله‌ای با پیش‌آزمون - پس‌آزمون همراه با گروه گواه است. جامعه آماری پژوهش شامل ۳۰ زن قربانی خشونت خانگی شهر کرج است که به روش نمونه‌گیری در دسترس به صورت تصادفی در دو گروه آزمایشی ۱۵ نفره و گروه گواه ۱۵ نفره قرار گرفتند و به پرسش‌نامه خشونت خانگی CTS_۲ پاسخ دادند. گروه آزمایش به مدت هشت هفته و هر هفته یک جلسه ۹۰ دقیقه‌ای تحت آموزش قرار گرفتند و در گروه گواه هیچ مداخله‌ای انجام نشد. برای تجزیه و تحلیل داده‌های آزمون، از تحلیل کواریانس استفاده شد. **یافته‌ها:** نتایج نشان داد که آموزش مهارت‌های ارتباطی بر کاهش خشونت روانی و کلامی مؤثر است و به ترتیب با شدت اثر ۶۴ درصد و ۵۲ درصد، از نظر آماری در سطح ۰/۰۵ معنی‌دار بود.

نتیجه‌گیری: استفاده از آموزش مهارت‌های ارتباطی در کاهش خشونت روانی و کلامی مؤثر شناخته شد؛ بنابراین آموزش آن به قربانیان خشونت خانگی پیشنهاد می‌شود.

واژگان کلیدی: خشونت خانگی، مهارت‌های ارتباطی، خشونت روانی، خشونت کلامی، زنان قربانی.

◀ **استناد (به شیوه APA ویرایش ۶):** دلسوز خاکی، هاله؛ کافی، سید موسی؛ معظمی، شهلا؛ طهماسبی، جواد (پاییز و زمستان ۱۳۹۹). اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی بر کاهش خشونت روانی و کلامی در زنان قربانی خشونت خانگی شهر کرج. *دوفصلنامه پژوهش‌های انتظامی - اجتماعی زنان و خانواده*، ۸(۲)، ۳۱۵-۳۳۳

مقدمه

امروزه یکی از شایع‌ترین مشکلات بهداشت عمومی در سراسر دنیا «خشونت خانگی»^۱ است که دربردارنده مؤلفه‌های کودک‌آزاری^۲، همسر آزاری^۳ و بدرفتاری با سالمند^۴ می‌باشد (گیدنز^۵، ۱۳۷۳: ۱۱). سازمان جهانی بهداشت^۶، خشونت خانگی علیه زنان را پدیده‌ای جهانی و به‌عنوان یکی از عوامل مهم در زندگی ناسالم این زنان برشمرده است (سازمان جهانی بهداشت، ۲۰۱۴: ۳۲). همچنین طبق آمار سازمان جهانی بهداشت، سی درصد از زنان، خشونت را از سوی همسرانشان تجربه می‌کنند (کراهه^۷، ۲۰۱۸: ۷). طبق تعریف، عبارت «خشونت علیه زنان» طیف وسیعی از رفتارها از قبیل رفتار جنسی، هیجان‌ها و تهاجم جسمانی، تهدیدها، آزار کلامی، تحقیر، آزار جسمی و قتل توسط شریک زندگی را در برمی‌گیرد (کرول و بورکس^۸، ۱۹۹۶: ۱۴). میزان آزار و خشونت علیه همسر که با هدف کنترل و تسلط انجام می‌شود، ۹۰ درصد علیه زنان، ۷ تا ۸ درصد دوطرفه و ۲ تا ۳ درصد علیه مردان است (معظمی، ۱۳۸۳: ۶). درصد خشونت علیه زنان در تمامی کشورها - حتی کشورهای پیشرفته‌ای که قوانین محکمی برای جلوگیری از خشونت وضع کرده‌اند - نگران‌کننده است (هیدی^۹، ۲۰۰۴: ۳۸۸). در ایران نیز خشونت علیه زنان یک معضل اجتماعی است. به گزارش پزشکی قانونی، مقایسه استان‌ها از نظر تعداد معاینات نزاع مربوط به همسرآزاری به‌ازای هر صد هزار نفر جمعیت در سال ۹۵، نشان می‌دهد که استان بوشهر با ۲۲ مورد گزارش، و استان البرز با ۱۴۹ مورد گزارش در بین صد هزار نفر، کمترین و بیشترین میزان گزارش نزاع همسرآزاری را داشته‌اند. (خبر آنلاین، ۱۳۹۶) و بر اساس آخرین آماری که رئیس اورژانس اجتماعی سازمان بهزیستی در زمینه خشونت علیه زنان در سال ۱۳۹۷ منتشر کرد، ۴۹ درصد از زنان ایرانی آزار جسمی و فیزیکی، ۲۶ درصد عاطفی، روانی و کلامی و ۲۲/۲ درصد آن‌ها آزارهای اجتماعی و اقتصادی دیده‌اند (ایرنا، ۱۳۹۸). با توجه به این که خشونت خانگی با نارضایتی از زندگی زناشویی و در نتیجه طلاق رابطه دارد و هزینه زیادی را به جامعه تحمیل می‌کند، کاهش و یا از بین بردن آن نه تنها از نظر اقتصادی مقرون به صرفه است، بلکه موجب می‌شود محیط خانواده، آن گونه از آن انتظار می‌رود، محیط امن و سالم و شادی برای اعضای

1. Domestic Violence
2. Child Abuse
3. Spouse abuse
4. Violence against Elderly
5. Giddens
6. Word Health Organization
7. Kerahe
8. Crowel & Burgess
9. Heidi

آن باشد و باعث رشد و تعالی اعضای آن و در نتیجه جامعه شود.

مشکلات ارتباطی از رایج‌ترین مشکلاتی است که بیش از ۹۰٪ زوج‌های آشفته، به‌عنوان مسئله اصلی در روابط خود بیان می‌کنند. این مهارت‌ها از چنان اهمیتی برخوردارند که فقدان آن‌ها می‌تواند احساس تنهایی، افسردگی، اعتماد به نفس پایین و شکست‌های تحصیلی و شغلی را به‌دنبال داشته باشد (یوسفی، ۱۳۸۵: ۶). بنابراین آموزش روش‌هایی که بتواند مهارت‌های ارتباطی^۱ را گسترش دهد ضروری به نظر می‌رسد. امروزه آموزش مهارت‌های ارتباطی که رویکردی رفتاری است، بسیار رواج یافته است (هاشمی، ۱۳۸۶: ۱۲۶). مهارت‌های ارتباطی، مجموعه‌ای از مهارت‌ها و توانمندی‌ها است که یاری‌کننده افراد برای مقابله مؤثر و پرداختن به کشمکش‌ها و موقعیت‌های دشوار زندگی است. این توانایی‌ها فرد را یاری می‌دهد تا در ارتباط با سایر انسان‌ها، جامعه، فرهنگ و محیط خود، مثبت و سازگارانه عمل کند و از سلامت روان برخوردار باشد (کلینکه^۲، ۱۳۸۴: ۲۱). مهارت‌های زندگی شامل مهارت‌ها و شایستگی‌های فردی و گروهی است که افراد برای زیستن در هزاره جدید به آن نیاز دارند. فرد علاوه بر رسیدن به آرامش و تعادل در زندگی فردی و اجتماعی، همزمان با یادگیری، تسلط و استقرار در این مهارت‌ها، به ایفای نقش در زندگی خود می‌پردازد (لی و گو^۳، ۲۰۱۳: ۲۷۵۰). آموزش مهارت‌های ارتباطی برای افرادی که مشکلاتی در ابراز وجود خود در موقعیت‌های بین فردی دارند، مفید است؛ اما آن آموزش برای سایر افراد نیز می‌تواند مناسب باشد زیرا همه افراد در ابراز وجود خود در موقعیت‌های معینی مشکل دارند (هاشمی، ۱۳۸۶: ۱۲۶).

شربتیان و طوافی (۱۳۹۴: ۱۲) بالاترین میزان خشونت را خشونت عاطفی، کلامی و روانی معرفی کرده و افزایش سطح آگاهی خانواده‌ها را برای کاهش این نوع خشونت پیشنهاد داده‌اند. در این خصوص سنتورک و کنبورتونسل^۴ (۲۰۱۹: ۳۵) نقش آموزش مهارت‌های ارتباطی را بر کاهش خشونت خانگی مؤثر برشمرده‌اند. مز^۵ و همکاران (۲۰۲۰: ۲) با اشاره به افزایش خشونت خانگی پس از ظهور ویروس کرونا در سراسر جهان، بررسی‌های دقیق درباره حوزه‌های خشونت خانگی (روانی، جسمی و جنسی) توسط روان‌شناسان و روان‌پزشکان و ارائه خدمات اجتماعی و حقوقی را به‌منظور جلوگیری از خشونت خانگی ضروری دانسته‌اند.

موضوعات یادشده بیانگر اهمیت مطالعه درباره خشونت خانگی و ضرورت بررسی راهکارهای مقابله با آن است؛ بنابراین پژوهش حاضر با هدف بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی بر کاهش خشونت خانگی

1. Communication Skills
2. Klynkeh
3. Lee and Gu
4. Senturk and Kanbur Tuncel
5. Mazza

در زنان قربانی خشونت خانگی شهر کرج و پاسخ به سؤالات زیر انجام شد: ۱) آیا آموزش مهارت‌های ارتباطی باعث کاهش خشونت روانی می‌شود؟ و ۲) آیا آموزش مهارت‌های ارتباطی باعث کاهش خشونت کلامی می‌شود؟

از جمله پژوهش‌های انجام شده در زمینه آموزش مهارت‌های ارتباطی بر میزان خشونت خانگی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

نتایج مطالعات بابی^۱ (۲۰۱۸) نشان داد که آموزش مهارت‌های ارتباطی با افزایش اعتماد به نفس می‌تواند در مدیریت پرخاشگری افراد بیمار اثرگذار باشد.

نوگروهو و همکاران^۲ (۲۰۱۸: ۶) بیان کرده‌اند که در واقع به منظور کاهش خشونت خانگی، در نظر داشتن دو سطح از اقدامات شامل سطح میکرو (مشاوره) و ماکرو (پلیس عمومی) و افزایش آگاهی جامعه در مورد خشونت خانگی و پیامدهای آن به خصوص بر کودکان، ضروری است.

در مطالعه‌ای دیگر کایا^۳ (۲۰۱۶) در پژوهشی با به کارگیری آموزش مهارت‌های ارتباطی به عنوان یک آموزش جایگزین برای پرخاشگری به این نتیجه رسید که این آموزش سبب کاهش نمرات خشم، تهاجم بدنی و خصومت و افزایش نمرات کل حل مسائل اجتماعی و افزایش نمرات کنترل خشم در مقایسه با گروه کنترل شد. همچنین، جوانینگ^۴ (۲۰۰۹) تأثیر بلندمدت آموزش مهارت‌های ارتباطی را بر زوجین دارای تعارض مورد بررسی قرار داد. نتایج پژوهش او نشان داد که افزایش رضایت زناشویی زوجین پس از ۵ ماه در مرحله پیگیری بوده است.

هانسون و لند بلند^۵ (۲۰۰۶) نیز اثر آموزش مهارت‌های ارتباطی بر حل تعارض زوجین را بررسی کرده و نتیجه گرفتند که آموزش مهارت ارتباطی به زوجین مشکل دار در بهبود تعاملات آن‌ها مؤثر بوده است.

در مطالعه‌ای دیگر شولنبرگر^۶ (۲۰۰۱) اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی را در بهبود سازگاری زناشویی زوجین بررسی کرد. نتایج نشان داد که این شیوه سبب افزایش سازگاری زناشویی، توافق و هم‌فکری آنان شده است.

1. Baby
2. Nugroho
3. Kaya
4. Joaning
5. Hanson & Lund Bland
6. Sholenberger

مک فارلان^۱ و همکاران (۱۹۹۸) در مطالعه‌ای که بر روی زنان باردار اسپانیایی انجام دادند، نشان دادند که مداخلات آموزشی و جزوه‌های آموزشی در زمینه خشونت خانگی علیه زنان، باعث کاهش خشونت همسران علیه زنان شده است.

در ایران نیز پژوهش‌های مظهری و رضاخانی (۱۳۹۶، ص. ۱۳۱) که به اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی بر افزایش عزت‌نفس و کاهش تعارضات والد - فرزند در دختران دبیرستانی اختصاص داشت، نشان داد که آموزش مهارت‌های ارتباطی بر افزایش عزت‌نفس و کاهش تعارضات والد - فرزند مؤثر است. حسینیان و همکاران (۱۳۹۴: ۸) آموزش شناختی رفتاری به زنان پرخاشگر را بر سلامت روان، کیفیت زندگی و پرخاشگری مؤثر دانسته و ارائه این نوع آموزش را به زنان قبل از ازدواج و حتی بعد از ازدواج نیز پیشنهاد کرده‌اند.

قادری‌نیا و همکاران (۱۳۹۳: ۴۵) و اسلابرت و گرین (۲۰۱۳: ۲۴۳) نیز آگاه‌سازی و آموزش را یکی از راه‌های پیشگیری از کاهش خشونت خانگی دانسته و الزام بزهکار به گذراندن یک دوره آموزش مهارت‌های زندگی را پیشنهاد کرده‌اند.

پژوهش اشرفی و منجزی (۱۳۹۲: ۸۱) که به منظور بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های ارتباطی بر میزان پرخاشگری دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه انجام شد، بیانگر آن بود که آموزش مهارت‌های ارتباطی بر میزان پرخاشگری دانش‌آموزان تأثیر داشته است.

نتایج پژوهش پور نقاش تهرانی (۱۳۸۶: ۷) درباره زوج‌های مراجعه‌کننده به شورای حل اختلاف نشان داد که برنامه آموزش مدیریت خشم به طور معناداری می‌تواند اختلافات بین زوجین را کاهش دهد.

همچنین جلالی و جلالوند (۱۳۸۵) در مطالعه‌ای به بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر سازگاری زناشویی زوجها پرداختند و به این نتیجه رسیدند که ۷۰ درصد افزایش در نمرات سازگاری زوجها، به دلیل آموزش مهارت‌های زندگی بوده است.

در جمع‌بندی پژوهش‌های انجام‌شده، می‌توان گفت مهارت‌های زندگی با سازگاری زناشویی و کاهش خشونت خانگی ارتباط دارد؛ بنابراین تاکنون مطالعات بسیاری در زمینه مهارت‌های ارتباطی و خشونت خانگی انجام گرفته اما جنبه جدید و نوآوری در این پژوهش این است که اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی را بر کاهش خشونت خانگی (روانی و کلامی)، مطالعه، بررسی و تعیین می‌کند و تأثیر آن را در دو گروه به صورت پیش‌آزمون و پس‌آزمون، مشخص و با هم مقایسه می‌کند.

در باب دیدگاه‌های خشونت با توجه به اشکال مختلف، رویکردهای متفاوتی برای تبیین وجود دارد. جرم‌شناسان و جامعه‌شناسان تا به حال تلاش بسیاری کرده‌اند تا به نظریه‌های جامعی دست یابند؛ اما به نظر می‌رسد میزان موفقیت آن‌ها محدود و اندک بوده است. هر یک از این رویکردها، فرضیات خاصی را دنبال می‌کند و بر جهات متفاوتی از موضوع تکیه می‌کند؛ مثلاً رویکردهای روان‌شناختی بر ویژگی‌های روانی فرد تأکید می‌کنند و حال آن‌که دیدگاه‌های جامعه‌شناختی بر عوامل بیرونی و محیط اجتماعی مانند خانواده، فشار اجتماعی، یادگیری و فقدان کنترل، پافشاری می‌کند.

بر طبق نظریه ماشه چکان^۱، فرد قربانی خشونت، زمینه ظهور، موجبات تحریک و اعمال خشونت را از سوی مرتکب خشونت فراهم می‌کند. درواقع خشونت علیه زنان اغلب با جمله «حقش بود» توجیه می‌شود. زوج‌هایی که برای حل مسائل خود دست به مشاجره کلامی می‌زنند به احتمال زیاد کارشان به خشونت و درگیری می‌گردد و اغلب طرفی که از مهارت‌های کلامی ضعیف‌تر برخوردار است، کمبود آن را با خشونت جبران می‌کند (محبی، ۱۳۸۰: ۹).

در نظریه آسیب‌شناسی روانی، خشونت مردان علیه همسران خود، پدیده‌ای غیرعادی و همسرآزاری یک علامت یا نشانه دانسته می‌شود. ویژگی‌های غیرعادی شخصیتی، ضعف نظام زناشویی، خانواده آسیب‌رسان و مانند این‌ها، عواملی است که به پیدایش این پدیده غیرعادی می‌انجامد (اونیل^۲، ۱۹۹۸: ۴۳). این نظریه به بروز ویژگی‌های شخصیتی آزارگر به‌عنوان تعیین‌کننده‌های اصلی خشونت تأکید می‌کند و عواملی همچون بیماری‌های روانی، ضعف‌های شخصیتی، آسیب‌شناسی روانی و دیگر عوامل غیرعادی درون فردی را به خشونت وابسته می‌داند (شهنی بیلاق، ۱۳۷۶: ۷۲).

بر طبق نظریه انتقال بین نسل‌ها^۳ که یکی از نظریات مربوط به همسر آزاری است که بر پایه نظریه یادگیری اجتماعی استوار است، مردان سوءاستفاده‌گر از تجارب کودکی خود در خانواده یاد می‌گیرند که خشم خود را از راه‌های خشونت‌آمیز بیان کنند. بر اساس نظریه انتقال بین نسل‌ها که باون^۴ آن را مطرح کرد، افرادی که در کودکی در خانه خشونت را تجربه می‌کنند یا شاهد آن هستند، در بزرگسالی به احتمال زیاد در خانه خود از خشونت استفاده خواهند کرد؛ به عبارت دیگر مردانی که به‌وسیله پدران‌شان مورد سوءاستفاده قرار گرفته‌اند یا شاهد مورد سوءاستفاده قرار گرفتن مادرانشان به‌وسیله پدران‌شان بوده‌اند، به احتمال زیاد با همسر یا فرزندان

1. Trigger Theory
2. Oneil
3. The Intergenerational Transmission Theory
4. Bowen

خود را با خشونت رفتار خواهند کرد (جانسون، ۱۹۹۸: ۳۷). بنا به نظریه انتقال نسل‌ها، سوء رفتار از نسلی به نسل دیگر انتقال می‌یابد. در نتیجه آن‌هایی که متعلق به خانواده‌هایی هستند که در آن‌ها خشونت یک راه پذیرفته شده برای حل مشکلات است، احتمال بیشتری دارد که برای حل مسائل در خانواده‌ای که تشکیل خواهند داد از خشونت استفاده کرده و این خشونت را به نسل‌های بعدی منتقل کنند.

روش

پژوهش حاضر با روش توصیفی - تحلیلی و از نوع علی - مقایسه‌ای و مداخله‌ای انجام شد. نمونه آماری این پژوهش، زنان قربانی خشونت خانگی بودند که در سال ۹۸-۱۳۹۷ با اورژانس اجتماعی ۱۲۳ تماس گرفته و به منظور طلاق به مرکز مشاوره خانواده دادگستری کرج مراجعه کرده بودند و به منظور بررسی سن، تحصیلات و سایر موارد برای تشکیل دو گروه هم‌تا و نیز در نظر گرفتن تمایل افراد برای مشارکت در این مطالعه، مصاحبه اولیه تا تکمیل جامعه آماری ۳۰ نفره ادامه یافت. این ۳۰ نفر، به صورت در دسترس آسان و مقطعی انتخاب شدند و به صورت تصادفی به دو گروه ۱۵ نفری «آموزش و کنترل یا گواه» تقسیم شدند. میانگین سنی نمونه‌ها ۱۸ تا ۴۰ سال بود.

پس از توضیح نحوه پاسخ‌دهی به سؤالات برای هر دو گروه، از گروه آموزش که به منظور آموزش مهارت‌های ارتباطی انتخاب شده بودند، خواسته شد که به پرسش‌نامه پاسخ دهند (پیش‌آزمون) و سپس بعد از ۸ جلسه آموزش مهارت‌های ارتباطی که به صورت کلاس‌های هفتگی برگزار شد، مجدداً پرسش‌نامه ارائه شد تا این گروه از زنان آن را تکمیل کنند (پس‌آزمون). از گروه گواه یا کنترل نیز خواسته شد هم‌زمان با گروه آزمایشی، این پرسش‌نامه را در دو مرحله (به صورت پیش‌آزمون و پس‌آزمون) پاسخ دهند. برای افراد کم‌سواد، تک‌تک سؤالات خوانده شد.

پرسش‌نامه CTS-2 (خشونت خانگی) شامل ۷۸ عبارت می‌باشد. این پرسش‌نامه، نسخه تجدیدنظر شده مقیاس روش‌های برخورد در اختلافات زناشویی است که استراوس، هامبی، بونی، مک کوی و شوگر من، در سال ۱۹۹۶ و به منظور ارزیابی پنج خرده مقیاس «خشونت جسمی، خشونت روانی، آزار جنسی، آزار کلامی و آسیب» ساخته‌اند. با توجه به هدف استفاده از این مقیاس، درمانگر خود می‌تواند شیوه حل اختلافات زناشویی آزمودنی، همسر وی و یا هر دو را مورد ارزیابی قرار دهد. در این پرسش‌نامه فرد پاسخ‌دهنده باید عبارات پرسش‌نامه را خوانده و با کشیدن دایره دور عدد موردنظر، مشخص کند که در خلال سال گذشته تا چه حد هر

1. Johnson
2. Straus et. al

یک از این رفتارها را انجام داده و یا آن را تجربه کرده است. پاسخ هر سؤال به صورت ۰ تا ۷ نمره گذاری شده که عدد ۰ به معنی هرگز اتفاق نیفتاده، عدد ۱ به معنی یک بار، عدد ۲، دو بار، عدد ۳، سه تا پنج بار، عدد ۴، شش تا ده بار، عدد ۵، یازده تا ۲۰ بار، عدد ۶ بیش از بیست بار در سال گذشته و عدد ۷ در سال گذشته اتفاق نیفتاده اما قبل از آن رخ داده است، می‌باشد. برای به دست آوردن امتیاز آزمودنی در هریک از زیرمقیاس‌ها باید نمره عبارات مربوط به آن زیرمقیاس را با هم جمع کرد. از آنجا که در مورد هریک از زیرمقیاس‌ها، عبارات مربوط به موارد خفیف و شدید از هم تفکیک شده‌اند، می‌توان میزان خشونت را نیز مورد بررسی قرار داد. در توضیحات پرسش‌نامه آمده است که همسانی درونی این پرسش‌نامه که با ضریب آلفای کرونباخ اندازه‌گیری شده، بین ۰/۷۹ تا ۰/۹۵ گزارش شده است و اعتبار همزمان این مقیاس از طریق مقایسه پاسخ‌هایی که زن و شوهرها به طور جداگانه به این پرسش‌نامه داده‌اند، به دست آمده است. همچنین همبستگی نمرات زن و شوهرها در دامنه‌ای از ۱۹/ تا ۸۰/ و با میانگین ۴۰/ قرار داشت و بیشترین همبستگی در مقیاس خشونت جسمانی مشاهده شده است. همچنین اعتبار آلفا برای گزارش مردان از آزار جنسی خودشان ۵۳/ و برای گزارش در مورد همسرانشان ۶۹/ است. به علاوه اعتبار گزارش مردان از خشونت فیزیکی خودشان ۸۳/ و اعتبار آن برای گزارش در مورد همسرانشان ۸۴/ است (استراوس، ۱۹۹۶: ۲۹۳).

محتوای جلسات آموزش مهارت‌های ارتباطی بر اساس پروتکل مک‌کی، فانیگ و پالگ، بدین ترتیب است:

- جلسه اول: آشنایی با گروه، معرفی اعضا، بیان اهداف، مقدمات مهارت‌های ارتباطی و پیش‌آزمون.
- جلسه دوم: مهارت‌های توجه و گوش دادن فعال، مهارت‌های ابراز احساسات و بیان نیازها، انتقال احساسات و محتوا و مهارت تقویت دوجانبه.
- جلسه سوم: چگونگی شروع ارتباط، ارتباط شفاف، مهارت‌های تداوم ارتباط و مهارت‌های پایان بخشیدن به ارتباط، شناسایی و تغییر تحریفات شناختی.
- جلسه چهارم: تکنیک‌ها و مهارت‌های مذاکره، حل مسأله، پیشنهاد و پیشنهاد متقابل.
- جلسه پنجم: مراحل حل مسأله، تکنیک بارش مغزی، مهارت ارزیابی و تغییر راهکارهای ناکارآمد.
- جلسه ششم: تکنیک‌های حل تعارض و کنترل خشم و عصبانیت، مقابله با عصبانیت و همسر عصبانی و مهارت ایجاد وقفه.
- جلسه هفتم: شناسایی طرح‌واره‌ها در مورد همسر، متمایز ساختن همسر از والدین و مقابله با دفاع‌های

ناکارآمد.

جلسه هشتم: مهارت شناسایی و مداخله سیستم زناشویی، شناخت انتظارات و قواعد ناگفته، مهارت پذیرش و تعهد، جمع‌بندی نهایی، مروری بر تکنیک‌های مطرح شده و پس‌آزمون.

در مرحله تجزیه و تحلیل‌های آماری این پژوهش، به منظور بررسی اثر آموزش مهارت‌های ارتباطی بر کاهش خشونت خانگی از تحلیل کوواریانس چندمتغیری (مانکوا) استفاده شده است. از تحلیل کوواریانس معمولاً در طرح‌های پیش‌آزمون - پس‌آزمون استفاده می‌شود. در این طرح‌ها قبل از اینکه آزمودنی‌ها در شرایط آزمایشی قرار گیرند یک آزمون بر روی آن‌ها انجام شده و سپس بعد از قرار گرفتن در شرایط آزمایشی، همان آزمون بر روی آن‌ها انجام می‌شود. نمرات پیش‌آزمون به عنوان متغیر تصادفی کمکی به کار می‌رود. در واقع تحلیل کوواریانس شکلی از تحلیل واریانس است که معنادار بودن تفاوت بین میانگین‌های گروه آزمایشی را پس از منظور داشتن تفاوت اولیه بین گروه‌ها و همبستگی مقادیر اولیه با مقادیر وابسته می‌آزماید.

همچنین برای بررسی اثر آموزش مهارت‌های ارتباطی بر کاهش خشونت روانی و کلامی از تحلیل کوواریانس تک متغیری (آنکوا) استفاده شد. این آزمون، روشی آماری است که اجازه می‌دهد اثر متغیر مستقل بر متغیر وابسته مورد بررسی قرار گیرد، درحالی‌که اثر متغیر دیگر را حذف کرده یا از بین می‌برد.

در تحلیل کوواریانس چند متغیری چهار آزمون آماری اثر پیلای، اثر هتلینگ، اثر لامبدای ویلکز، بزرگ‌ترین ریشه روی، (یک آزمون ترکیبی برای بررسی میزان اثر)، نشان داده می‌شود. همه آن‌ها نشان‌دهنده این هستند که آیا تفاوت بین سطوح متغیر مستقل در ترکیب خطی متغیرهای وابسته معنادار است یا خیر. اگر عامل مورد نظر دو سطح داشته باشد، آزمون‌های گزارش شده F با هم یکسان خواهند بود و اگر متغیر بیشتر از دو سطح باشد، آزمون‌های گزارش شده F برای چهار آزمون آماری معمولاً متفاوت‌اند و اغلب پژوهشگران مقادیر لامبدای ویلکز را گزارش می‌کنند که در این پژوهش نیز نتایج لامبدای ویلکز گزارش شده است؛ بنابراین در این پژوهش قبل از انجام گزارش تحلیل کوواریانس، ابتدا مفروضه‌های این آزمون (شامل ارتباط خطی، همگنی رگرسیون، همگنی ماتریس‌های واریانس - کوواریانس و یکسانی واریانس‌ها) مورد بررسی قرار گرفت. تمام تجزیه و تحلیل‌های آماری در محیط spss 24 انجام شد.

1. Pillai's Trace
2. Hotelling's Trace
3. Lambda Wilks
4. Roy's Largest Root

یافته‌ها

میانگین سن زنان قربانی خشونت خانگی که در سال ۱۳۹۸-۱۳۹۷ با اورژانس اجتماعی ۱۲۳ شهرستان کرج تماس گرفته و به‌منظور طلاق به مرکز مشاوره خانواده دادگستری این شهرستان مراجعه کرده بودند و سپس بر اساس معیارهای آزمون این پژوهش به‌عنوان جامعه آماری انتخاب شدند، ۳۸/۷۲ سال بود. این افراد حداقل ۱۸ و حداکثر ۴۰ ساله بودند (جدول ۱). بر اساس اهداف پژوهش، این جامعه آماری از نظر تحصیلات به‌طور مساوی شامل افراد زیر سیکل، سیکل تا دیپلم و دیپلم تا کارشناسی بود.

جدول ۱: جدول شاخص‌های توصیفی سن

متغیر	میانگین	انحراف استاندارد	کمترین	بیشترین
سن	۳۸/۷۲	۴/۴۱	۱۸	۴۰

نتایج بررسی ارتباط خطی بین نتایج پیش‌آزمون و پس‌آزمون خشونت خانگی در جدول ۲ نشان داده شده است. با توجه به داده‌های این جدول، مقدار همبستگی بین پیش‌آزمون و پس‌آزمون خشونت خانگی از نظر آماری معنی‌دار است ($P \leq 0/05$). بنابراین بین پیش‌آزمون و پس‌آزمون خشونت خانگی ارتباط خطی وجود دارد. همچنین واریانس‌ها تفاوت معنی‌داری با هم ندارند؛ بنابراین انجام آزمون آنکوا بلا مانع است.

جدول ۲: میانگین و همبستگی بین پیش‌آزمون و پس‌آزمون خشونت خانگی

سطح معنی‌داری	R	آزمون میانگین	
۰/۰۰۱	-۰/۶۸	۱۰۸/۰۹	پیش‌آزمون پس‌آزمون
		۸۷/۰۱	

تحلیل کوواریانس از جمله آزمون‌های پارامتریک است. در جدول ۳ آزمون کلموگروف - اسمیرنوف^۱ معنی‌دار نیست؛ بنابراین توزیع داده‌ها نرمال است.

جدول ۳: نتایج آزمون کلموگروف - اسمیرنوف

سطح معنی‌داری	Z	خشونت خانگی
۰/۱۷۱	۱/۰۷	

یکی از پیش فرض‌های آزمون‌های تحلیل کوواریانس، همگنی و یکسانی واریانس‌ها در دو گروه است (دلاور، ۱۳۹۵). بنابراین برای تشخیص این که آیا همگنی واریانس‌های دو گروه آزمایش و کنترل رعایت شده است یا خیر، آزمون لون انجام شد که نتایج آن در جدول ۴ آورده شده است. با توجه به نتایج آزمون لون معنادار نبودن مقدار آماره f لون، همگنی واریانس‌های متغیرهای وابسته برقرار بوده و اجرای آزمون تحلیل کوواریانس امکان پذیر است.

جدول ۴: آزمون لون برای بررسی یکسانی واریانس خشونت خانگی

Sig	df2	df1	F	متغیر
۰/۹۶	۲۸	۱	۰/۰۰۲	خشونت روانی
۰/۰۲	۲۸	۱	۶/۷۱	خشونت کلامی

با توجه به نتایج جدول ۵، اندازه شدت اثر آموزش مهارت‌های ارتباطی بر خشونت خانگی را (بر اساس لامبدای ویلکز)، نشان می‌دهد و براساس آلفای میزان شده بنفرونی (۰/۰۲۵) اثر آموزش مهارت‌های ارتباطی بر کاهش خشونت خانگی زنان قربانی در یک متغیر ترکیبی با $\eta^2 = ۰/۶۷$ ، $s = ۰/۱۲۷$ ، $\text{Partial } \eta^2 = ۰/۶۷$ ، $\text{Lambda} = ۲۷/۵۰$ و $F(۲۰/۵) = ۲۷/۵۰$ اثر معنی‌داری داشته است ($P < ۰/۰۵$). مقادیر مجزوراتی Eta که در جدول ۳ دیده می‌شود، سهمی از واریانس است که مربوط به متغیر ترکیبی جدید می‌شود. قاعده کلی چنین است که اگر این مقدار بزرگ‌تر از $۰/۱۴$ باشد میزان اثر زیاد است. مجزور سهمی Eta شدت این اثر را (۰/۶۷) نشان می‌دهد که بیانگر شدت اثر بسیار بالاست؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که آموزش مهارت‌های ارتباطی باعث کاهش خشونت خانگی در زنان قربانی می‌شود.

جدول ۵: آزمون اندازه اثر ترکیبی بر اساس لامبدای ویلکز آموزش مهارت‌های ارتباطی بر خشونت خانگی

η ^۲	Sig	df2	df1	F	Value	لامبدای ویلکز ۱
۰/۶۷	۰/۰۰۱	۲۰	۵	۲۷/۵۰	۰/۱۲۷	

با توجه به نتایج جدول ۶ آموزش مهارت‌های ارتباطی بر خشونت روانی زنان قربانی خشونت خانگی با مقدار $f(۱/۲۴) = ۴۱/۸۹$ مؤثر بوده است و شدت اثر آن ۶۴ درصد می‌باشد که از نظر آماری معنی‌دار است

$(P < 0/05)$. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که آموزش مهارت‌های ارتباطی باعث کاهش خشونت روانی زنان قربانی خشونت خانگی می‌شود.

جدول ۶: اثر آموزش مهارت‌های ارتباطی بر خشونت روانی زنان قربانی خشونت خانگی

منابع تغییرات	Ss	Df	MS	F	سطح معنی داری	η ^۲
خشونت روانی	۵۶۲/۶۰	۱	۵۶۲/۶۰	۴۱/۸۹	۰/۰۰۱	۰/۶۴
خطا	۳۲۲/۳۳	۲۴	۱۳/۴۳			

با توجه به نتایج جدول ۷ آموزش مهارت‌های ارتباطی بر خشونت کلامی زنان قربانی خشونت خانگی با مقدار $f(1/24) = 26/16$ مؤثر بوده است و شدت اثر آن ۵۲ درصد می‌باشد که از نظر آماری معنی‌دار است $(P < 0/05)$. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که آموزش مهارت‌های ارتباطی باعث کاهش خشونت کلامی زنان قربانی خشونت خانگی می‌شود.

جدول ۷: اثر آموزش مهارت‌های ارتباطی بر خشونت کلامی زنان قربانی خشونت خانگی

منابع تغییرات	Ss	Df	MS	F	سطح معنی داری	η ^۲
خشونت کلامی	۲۵۷/۸۴	۱	۲۵۷/۸۴	۲۶/۱۶	۰/۰۰۱	۰/۵۲
خطا	۲۳۶/۵۹	۲۴	۹/۸۶			

به‌طور کلی می‌توان نتیجه گرفت که آموزش مهارت‌های ارتباطی باعث کاهش خشونت در زنان قربانی خشونت خانگی (به ترتیب روانی و سپس کلامی) می‌شود.

بحث و نتیجه گیری

هدف این پژوهش، بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی بر کاهش خشونت خانگی در زنان قربانی خشونت خانگی شهر کرج بود و همان‌گونه که پیش از این اشاره شد، یافته‌های پژوهش اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی بر کاهش خانگی (خشونت روانی و کلامی) در زنان قربانی خشونت خانگی را تأیید کرد. این یافته با یافته‌های سایر پژوهش‌های داخلی و خارجی همسو و هماهنگ است؛ از جمله نتایج پژوهش‌های اشرفی و منجزی (۱۳۹۲)، پورنقاش تهرانی (۱۳۸۶)، سنتورک و کنورتونسل^۱ (۲۰۱۹)، بابی (۲۰۱۸)، کایا^۲ (۲۰۱۶)، بارون^۳ و همکاران (۲۰۰۶)، مارکمن^۴ و همکاران (۲۰۰۳)، مک فارلان^۵ (۱۹۹۸) با نتایج این پژوهش همخوانی دارد.

در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت، نیاز به آموزش مهارت‌های ارتباطی و کنترل خشم به زنان ضروری به نظر می‌رسد. این نوع آموزش سبب کسب تجربه، حل مسئله، ارتباط مؤثر و رفتار شجاعانه زنان می‌گردد که همگی مانع از بروز رفتارهای منفی از جانب زن در منزل می‌شود و این خود باعث افزایش اعتمادبه‌نفس آن‌ها و جلوگیری از بروز رفتارهای خشونت‌آمیز همسرانشان با آن‌ها می‌شود. آگاهی زوجین از طبیعی بودن اختلاف‌ها و تفاوت‌های زن و شوهر و نگرستن به تعارض به‌عنوان یک مسئله و چالش برای حل کردن و نه یک عامل تهدیدکننده و مخرب می‌تواند در حل اختلافات آن‌ها کمک بسزایی کند؛ بنابراین می‌توان گفت که یک شیوه مطمئن برای کمک به کاهش تعارض زوج‌های درحال طلاق، هدایت آن‌ها به سمت آموختن مهارت‌های ارتباط همسران است و به زوجین کمک می‌کند تا دلایل زیربنایی تعارض مخرب خود را شناسایی کرده و از شیوه‌های سازنده‌تری برای برخورد با آن استفاده کنند. همچنین چون کاهش رفتار خشونت‌آمیز به بهبود الگوهای ارتباطی کمک می‌کند، شرایط برای ایجاد ارتباط بین همسران و بروز احساسات و عواطف بین آن‌ها تسهیل شده و حتی ممکن است همسران تشویق شوند برای شکل دادن الگوهای رفتاری جدید با هم تلاش کنند. تقویت شدن مهارت‌های ارتباطی برای شکل دادن روابط عاطفی و دیگر جنبه‌های زندگی زناشویی، رضایت زناشویی همسران را افزایش می‌دهد و در نتیجه موجب کاهش رفتارهای خشونت‌آمیز از طرف زنان علیه همسرانشان می‌شود. از طرف دیگر مردان واکنش بهتری به این رفتارهای مناسب، نشان می‌دهند.

1. Şentürk & Tuncel
2. Kaya
3. Baron
4. Markman
5. McFarlane

در نتیجه تعامل‌های زناشویی مناسب‌تری بین زوجین برقرار می‌شود و موجب افزایش رضایت زناشویی و کاهش خشونت خانگی می‌شود.

هنگامی که زنان از جانب همسر خود مورد ناسزاگویی، تهدید، بی‌احترامی و یا هرگونه خشونت جسمی مثل پرتاب کردن وسایل و مانند آن قرار می‌گیرند، احساس خطر و ناامنی می‌کنند. در واقع یکی از نیازهای اساسی انسان احساس امنیت است. احساس ایمنی، زمانی در یک زندگی زناشویی تأمین می‌شود که فرد احساس آرامش کند و خطر جانی و آسیب‌دیدگی و ترس از سوی همسر و یا خانواده‌اش را نداشته و در نهایت احساس مطلوبی از زندگی خود داشته باشد. در این صورت است که نیازهای فرد تأمین و دستیابی به اهداف و آرمان‌هایش که از جمله آن‌ها خودشکوفایی و رشد است، ممکن می‌شود؛ بنابراین می‌توان گفت که توسل به خشونت و زورگویی هرچند ممکن است در بعضی موارد در کوتاه‌مدت مؤثر باشد، اما سرانجام منجر به خصومت و ترک رابطه می‌شود. افراد به دلایل مختلفی ازدواج می‌کنند؛ هدف اصلی بیشتر آنان برای ازدواج، داشتن آرامش و یک زندگی خوب و بدون تعارض است. زمانی که زنان در معرض انواع خشونت قرار می‌گیرند، فشارهای زیادی را از نظر عاطفی و روانی تحمل می‌کنند که در نهایت به دلیل فشارهای وارد شده از تحمل چنین شرایطی خسته شده و بالأخره مجبور می‌شوند رابطه را ترک کنند. چنین شرایطی هیچ کدام از دلایل و اهدافی که افراد را به سمت ازدواج سوق داده، تأمین نمی‌کند و شالوده خانواده را سست می‌کند و آن را در معرض فروپاشی و انحلال قرار می‌دهد. توسل به خشونت و زورگویی مردان از جمله مواردی است که زنان به‌عنوان عامل نارضایتی و دلایل درخواست طلاق خود ذکر می‌کنند.

خوشبختانه مهارت‌های ارتباطی شامل مؤلفه‌هایی است که قابلیت یادگیری و به‌کار بستن دارند. حتی زوج‌هایی که سال‌ها از ازدواجشان می‌گذرد نیز می‌توانند با تسلط و استفاده از این مهارت‌ها، به‌عنوان درمان، بر رضایت زناشویی‌شان بیفزایند؛ از این رو باید در راه شناخت عوامل آسیب‌زای زندگی زناشویی گام برداشت تا بتوان به‌موقع از وخیم‌تر شدن مشکلات خانوادگی و زناشویی پیشگیری و یا آن را درمان کرد. در این صورت است که چرخه خشونت در خانواده کاهش می‌یابد و در نتیجه شاهد کاهش همسرآزاری، کودک‌آزاری و دیگر آزارها (سالمند آزاری، حیوان‌آزاری) در محیط خانواده و جامعه خواهیم بود.

بنابراین پیشنهاد می‌شود اطلاع‌رسانی بیشتر برای استفاده از خدمات حمایتی و مشاوره تلفنی صورت گیرد و از متخصصان حوزه جرم‌شناسی و روان‌شناسی استفاده کرد و مهارت‌های ارتباطی و کنترل خشم پیش از ازدواج به‌منظور پیشگیری و پس از ازدواج برای درمان خشونت خانگی به زوجین آموزش داده شود. همچنین

جرم‌انگاری خشونت روانی علیه زنان، تلاش در راستای افزایش فرصت‌های شغلی و کاهش بیکاری در سطح جامعه و همچنین بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی افراد جامعه که از اصلی‌ترین دلایل اختلافات زناشویی است و نیز بررسی علل شیوع اعتیاد که می‌تواند در کاستن خشونت‌ها و بهبود روابط خانوادگی تأثیرگذار باشد، پیشنهاد می‌شود. همچنین تشکیل گروه‌های پلیس زنان در کلانتری‌ها به منظور ایجاد فضای امنیتی بهتر و تعلیم نیروهای پلیس، وکلا، قضات، نهادهای مسئول و قانون‌گذاران، در زمینه تدوین و ارائه سازوکارهای حمایتی برای مقابله با خشونت خانگی، پیشنهاد می‌شود.

بدین ترتیب می‌توان از بروز رفتار خشونت‌آمیز در خانه و به خطر افتادن سلامت جسمی، روانی و اجتماعی اعضای خانواده جلوگیری کرد.

تشکر و قدردانی

سپاس از زنان شرکت‌کننده در این پژوهش که با صبر و حوصله به سؤالات پاسخ دادند و با این‌جانب همکاری کردند.

منابع فارسی

- اشرافی، مهناز؛ منجری، فرزانه (۱۳۹۲). اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی بر میزان پرخاشگری دانش آموزان دختر دوره متوسطه، مجله علمی - پژوهشی پژوهش‌های علوم شناختی و رفتاری، ۳(۱)، صص ۸۱-۹۸. قابل بازیابی از: http://cbs.ui.ac.ir/article_17306.html
- ایرنا (۱۳۹۸). زنانی که بار خشونت را بر دوش می‌کشند، قابل بازیابی از: <https://www.irna.ir/news/83566735>
- پور نقاش تهرانی، سعید؛ تاشک، آناهیتا (۱۳۸۶). بررسی و مقایسه انواع خشونت خانوادگی در زنان و مردان در تهران، مجله مطالعات روان‌شناختی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، ۳(۳)، صص ۷-۲۴. قابل بازیابی از: [10.22051/PSY.2007.1700.doi:](https://doi.org/10.22051/PSY.2007.1700)
- جلالی، داریوش؛ جلالوند، لادن (۱۳۸۵). بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر سازگاری زناشویی زوج‌ها، چکیده مجموعه مقالات دومین کنگره سراسری آسیب‌شناسی خانواده در ایران. تهران. دانشگاه شهید بهشتی. قابل بازیابی از: <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?ID=99255>
- حسینیان، سیمین؛ قاسم‌زاده، سوگند؛ تازیکی، طیبه؛ جانقربانیان، فاطمه (۱۳۹۴). اثربخشی آموزش شناختی رفتاری بر سلامت روان، کیفیت زندگی و پرخاشگری زنان با سابقه دریافت خشونت خانگی، پژوهش‌های انتظامی - اجتماعی زنان خانواده. ۴(۴)، صص ۳۹-۵۴. قابل بازیابی از http://pssw.jrl.police.ir/article_17581.html
- خبر آنلاین (۱۳۹۶). آمارهای خشونت خانگی به روایت پزشکی قانونی / شهرهای صدرنشین همسرآزاری، قابل بازیابی از: <https://www.khabaronline.ir/news/732428>
- دلاور، علی (۱۳۹۵). روش تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی، تهران: ویرایش.
- قادری‌نیا، محمد؛ باهو، محمد؛ نعیم‌پاوری، مجید (۱۳۹۳). بررسی نقش پلیس در پیشگیری انتظامی از خشونت خانگی، فصل‌نامه علمی پلیس زن. ۱۳۹۳(۲۱)، صص ۳۲-۴۶. قابل بازیابی از: http://ps.jrl.police.ir/article_11178.html
- کلینکه، کریس (۱۳۸۴). مهارت‌های زندگی، ترجمه شهرام محمدخانی، ناشر: اسپند هنر.
- مک کی، فانینگ، پالگ (۱۳۸۹). مهارت‌های زناشویی، ترجمه محمدعلی رحیمی، تهران: انتشارات ارجمند.
- شربتیان، محمدحسن، طوافی، پویا (۱۳۹۴). تحلیل جامعه‌شناختی خشونت خانگی علیه زنان و عوامل مؤثر بر آن، پژوهش‌های انتظامی - اجتماعی زنان و خانواده. ۱۳۹۴(۵)، صص ۱۹۳-۲۱۸. قابل بازیابی از http://pssw.jrl.police.ir/article_17590.html
- شهنی بیلاق، منیژه (۱۳۷۶). رابطه برخی عوامل جمعیت‌شناختی با خشونت مردان نسبت به همسران خود، علوم تربیتی و روان‌شناسی. ۳(۱ و ۲)، صص ۶۹-۸۰ قابل بازیابی از: <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?ID=19953>
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۳). جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.
- محبی، فاطمه (۱۳۸۰). خشونت علیه زنان، فصل‌نامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان. ۱۴، صص ۶-۱۹. قابل بازیابی از: <https://www.sid.ir/Fa/Journal/ViewPaper.aspx?ID=166756>
- مظاهری، اکرم؛ رضاخانی، سیمین‌دخت (۱۳۹۶). اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی بر افزایش عزت‌نفس و کاهش تعارضات والد - فرزند در دختران دبیرستانی، نشریه پژوهش در نظام‌های آموزشی. ۱۱(۱۱)، صص ۱۳۱-۱۵۰. قابل بازیابی از [10.22034/JIIRA.2017.57769.doi:](https://doi.org/10.22034/JIIRA.2017.57769)

- معظمی، شهلا (۱۳۸۳). حمایت از زنان در برابر خشونت‌های خانگی، رفاه اجتماعی. صص ۱۳-۵. قابل بازیابی از
: <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-2217-fa.html>
- هاشمی، فهیمه (۱۳۸۶). اثربخشی آموزش ابراز وجود بر میزان شادکامی دختران مقطع تحصیلی راهنمایی شهرستان شهرری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته روان‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی (ره).
- یوسفی، فریده (۱۳۸۵). رابطه هوش هیجانی و مهارت‌های ارتباطی دانشجویان، فصل‌نامه روانشناسان ایرانی. ۹. صص ۵-۱۳. قابل بازیابی از:
http://jip.azad.ac.ir/article_512408.html

منابع انگلیسی

- Baby, M., Gale, CH., Swain, N. (2018). Communication skills training in the management of patient aggression and violence in healthcare. *Aggression and Violent Behavior*. 39. Pp. 67-82. Retrieved from: doi: 10.1016/j.avb.2018.02.004
- Baron, KG., smith, TW Butner., J, Nealey- Moorse J., Hawkins MW, Uchino BN. (2006). Hostility, anger, and marital adjustment: concurrent and prospective associations with psychological vulnerability. *Journal Behavioral Medicine*. 30. Pp. 514-530. Retrieved from: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10865-006-9086-z>
- Crowel, N.A., Burgess, A.W. (1996). *Understanding violence against women*. Washington DC: national Academy Press.
- Hanson, K., Lund Bland, A. (2006). Couple therapy: effectiveness of treatment and long term follow up. *Journal of Family Therapy*. 28. Pp. 254-276. Retrieved from: doi: 10.1111/j.1467-6427.2006.00343.x
- Heidi D, N, Nygren, P, MC Inerny, Y, kelin, J (2004). Screeing women and elderly adults for family and intimate partner violence Areview of the evidence for the us. preventive services yaks force, *Journal of clinical Guidelines*, 140(5), Pp. 387-396. Retrieved from: doi: 10.7326/0003-4819-140-5-200403020-00015
- Joaning, H. (2009). The long term effects of the couple communication program, *journal of marital & Family Therapy*. 8(4). Pp. 463-468. Retrieved from: doi: 10.1111/j.1752-0606.1982.tb01472.x
- Johnson, M.E. (1988). Correlate of Ealry violence experience Among men who are abusive toward female mates, in M.A Straus (Eds). *Family Abuse and its consequences: New directions in Research*. edited by G.T. Hotaling et al. New bury park. CA. Sage.
- Kaya, F., Buzlu, S. (2016). Effects of Aggression Replacement Training on Problem Solving, Anger and Aggressive Behaviour among Adolescents with Criminal Attempts in Turkey: A Quasi-Experimental Study. *Archives of Psychiatric Nursing*. 30 (6). Pp. 729-735. Retrieved from: doi: 10.1016/j.apnu.2016.07.001
- Krahe, P. (2018). Violence against women, *Current Opinion in Psychology*, 19, 6-10. Retrieved from: doi: 10.1016/j.copsyc.2017.03.017
- Lange, A, Barends, E., Van der Ende, J. (1998). Self-control in distressed couples. A Pilot study. *Journal of Family Therapy*. 20(4). Pp. 367-382. Retrieved from: doi: 10.1111/1467-6427.00093
- Lee, O.S., Gu, M.O. (2013). The relationship between emotional intelligence and communication skill, clinical competence and clinical practice stress in nursing students. *Journal of the Korea Academia-*

- Industrial Cooperation Society. 14. Pp. 2749-2759. Retrieved from: doi: 10.5762/KAIS.2013.14.6.2749
- Markman, H.j., Haford, w.k., Stanley, s.m. (2003). Best practice in couple relationship education. *Journal of marital and family therapy*. 29. Pp. 358-406. Retrieved from:doi: 10.1111/j.1752-0606.2003.tb01214.x
  - Mazza, M., Marano, G., Lai, C., Janiri, L., Sani, G. (2020). Danger in danger: Interpersonal violence during COVID-19 quarantine. *Psychiatry research*, 113046. Retrieved from: doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113046
  - McFarlane, J., Parker, B., Soeken,K.,SilvaC., Reel,S. (1998).Safety behaviors of abused women after an intervention during pregnancy. *J Obstet Gynecol Neonatal Nurs*. 27(1) Pp. 64-9. Retrieved from: doi: 10.1111/j.1552-6909.1998.tb02592.x
  - Nugroho, F., Nugroho, B. Y., Wijayanti, L. (2018). Domestic Violence Against Woman: It's Relevance To A Gender-Sensitive Policy. In *International Conference on Emerging Media, and Social Science*. European Alliance for Innovation (EAI). Retrieved from: doi: 10.4108/eai.7-12-2018.2281766
  - Oneil, H. (1998). *Managing anger*, 2nd.ed. John Wiley & Sons.LI.
  - Şentürk, Ş., Tuncel, M. K. (2019). The effectiveness of the communication training program for combating violence against women. *Khazar Journal of Humanities and Social Services*. 22(2). Pp. 35- 50. Retrieved from: doi:10.5782/2223-2621.2019.22.2.35
  - Sholenberger, A. (2001). *Increasing marital adjustment in graduate students and their spouse through relationship enhancement*. Dissertation state university.
  - Sholenberger, A. (2001).*Increasing marital adjustment in graduate students and their spouse through relationship*. Dissertation state university.
  - Slabbert, I., & Green, S. (2013). Types of domestic violence experienced by women in abusive relationships. *Social Work/ Maatskaplike Werk*. 49(2). Pp. 234- 247. Retrieved from: 10.15270/49-2-67
  - Straus, M. A., Hamby, S. L., Boney-McCoy, S., Sugarman, D. B. (1996). The revised Conflict Tactics Scales (CTS2). Development and preliminary psychometric data. *Journal of Family Issues*. 17(3).Pp. 283-316. Retrieved from: doi: 10.1177/019251396017003001
  - Straus, Ma; Gelles, Rj, Steinmetz, Sk. (2006). *Behind Closed Doors*. Violence in the American Family. Anchor Press.
  - WHO, 2014, Strengthening the role of the health system in addressing violence, in particular against women and girls, and against children, The Sixty-seventh World Health Assembly, Agenda item, 14, 3. Retrieved from: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/162855>